

Posudek oponentky na diplomovou práci Bc. Lukáše Kahouna

Změny v charakteristikách plodnosti a strukturách obyvatelstva v jižní a východní Evropě: vzájemné vazby a souvislosti

Katedra demografie a geodemografie, PŘF UK

Diplomová práce Bc. Lukáše Kahouna se věnuje tradičnímu tématu ve výzkumu demografie, problematice plodnosti a struktur obyvatelstva, ale využívá pro demografii méně obvyklých metod vizualizace dat. Metody vizualizace dat převádí hodnoty a informace do grafické podoby, což má potenciál zobrazit vztahy a souvislosti v datech, které nejsou na první pohled zřejmé. Jde o metody, které jsou relativně nové, protože úzce souvisí s vývojem kapacit výpočetní techniky, a mají příslib nových poznatků. Téma práce je nepochybně aktuální a relevantní, ačkoliv jde o oblast demografického výzkumu, které demografové věnují značnou pozornost.

Diplomová práce má odpovídající rozsah, je členěna včetně úvodu a závěru do šesti kapitol. Nechybí zde náležitosti kvalifikační práce jako abstrakty, seznamy obrázků a tabulek, přehled použitých datových pramenů, seznam literatury a přílohy. V první kapitole Úvod je představeno téma a cíl práce, který je v teoretické rovině dán do souvislosti s konceptem Druhého demografického přechodu. V diplomové práci je studován vztah mezi vývojem vybraných charakteristik plodnosti, které reprezentují intenzitu a časování plodnosti, a vývojem vybraných struktur obyvatelstva v jižní a východní Evropě od druhé poloviny 20. století do současnosti. Na Úvod navazuje obsáhlá kapitola druhá, která se věnuje rešerši odborné literatury a jasně specifikuje výzkumné otázky a hypotézy práce. Rešerše odborné literatury je na diplomovou práci velmi rozsáhlá a podrobná, obsahuje zdroje zahraniční i české, a nelze ji upřít přehlednost a věcnost. Je dobrým základem pro vymezení zkoumaných proměnných a vztahů.

V rámci kapitoly třetí jsou upřesněny datové zdroje a metody. Pozornost je věnována výběru zemí jižní a východní Evropy, které do analýzy vstupují (celkově 10 zemí), konkrétně jsou vymezeny ukazatele plodnosti (úhrnná plodnost, podíl dětí narozených mimo manželství, průměrný věk matky při narození prvního dítěte) a ukazatele struktur dle rodinného stavu, ekonomické aktivity a dosaženého vzdělání. V kapitole je značný prostor věnován kvalitě dat a metodě vizualizace dat na základě jednotkové krychle. Použitá metoda vizualizace dat, měření vzdáleností mezi body a dekompozice těchto vzdáleností je srozumitelně popsána a ilustrována řadou obrázků, což napomáhá k lepšímu pochopení podstaty daného přístupu. Kladně lze hodnotit i diskusi nad omezeními zvolené metody a podrobný popis a zhodnocení datového souboru, který byl pro zkoumání vztahu mezi ukazateli plodnosti a struktur obyvatelstva vytvořen. Data analyzována v práci pocházejí z odpovídajících zdrojů (např. Eurostat, World Population Prospects, Human Fertility Database, World Bank, Barro-Lee Dataset, atd.), a

ačkoliv jsou tato data obecně považována za kvalitní, problematika jejich srovnatelnosti není opomíjena.

Kapitola čtvrtá popisuje vývoj studovaných ukazatelů ve čtyřech jihoevropských státech: Itálii, Španělsku, Portugalsku, Řecku, a šesti východoevropských státech: Česku, Slovensku, Rumunsku, Bulharsku, Polsku, Maďarsku v letech 1970, 1980, 1990, 2000, 2010 a 2020. Popsán je vývoj úhrnné plodnosti, průměrného věku matky při narození prvního dítěte, podílu dětí narozených mimo manželství, podílu ekonomicky aktivních žen ve věku 15 a více let, podíl žen v manželství ve věku 15 a více let a podílu žen ve věku 25–34 let s dokončeným vysokoškolským vzděláním. Text je doplněn přehlednými grafy, z uvedeného je zřejmé, co se s hodnotami v daných zemích a letech dělo, avšak případný vliv jiných než studovaných proměnných je diskutován spíše výjimečně.

Pátá analytická kapitola je pro diplomovou práci stěžejní. Obsahuje výsledky vizualizace dat s využitím trojrozměrných scatter plotů, tj. data jsou zobrazeny v krychlích. Uvedeny jsou i výsledky měření vzdáleností mezi jednotlivými body a výsledky dekompozice vzdáleností dle popsané metodiky. Kapitola je přehledná, grafické objekty jsou srozumitelné a výsledky jsou interpretovány s ohledem na teoretický rámec práce a limity zvolené metody. Nicméně někdy se v popisu vyskytují informace, které nejsou z grafu bez hlubší znalosti studovaných dat zřejmé (např. obrázek 14. – „Z vizualizace v 3D scatter plotu je evidentní i rozdíl v časování sledovaných změn na základě regionální diferenciace států...“ – státy/shluky nejsou označeny, pouze roky a proměnné).

Diplomová práce poskytuje řadu zajímavých poznatků jak pro pochopení vývoje plodnosti v Evropě od druhé poloviny 20. století, tak metod, které lze v demografickém výzkumu využít. Tento výzkum má přínos jak v rovině teoretické, přispívá k diskusi o Druhém demografickém přechodu, tak v rovině analytické a metodické, kdy jsou studovány případné kauzální vztahy mezi proměnnými s využitím pokročilejších metod vizualizace dat. Diplomová práce je dobře strukturována, má jasně vymezené cíle, otázky a hypotézy, které jsou v závěru vyhodnoceny. Pro jejich zodpovězení jsou použita odpovídající data a metody, výsledky jsou popsány a interpretovány s ohledem na dosavadní poznatky a limity zvoleného přístupu. Formální úprava je velmi zdařilá, nepřesnosti v citacích nebo jazyce jsou spíše výjimkou.

Diplomová práce Bc. Lukáše Kahouna splňuje všechny náležitosti kladené na kvalifikační práce KDGD PŘF UK, proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 17.5.2023

RNDr. Olga Kurtinová, Ph.D.